

พัฒนาการของอาณาจักรธนบุรี

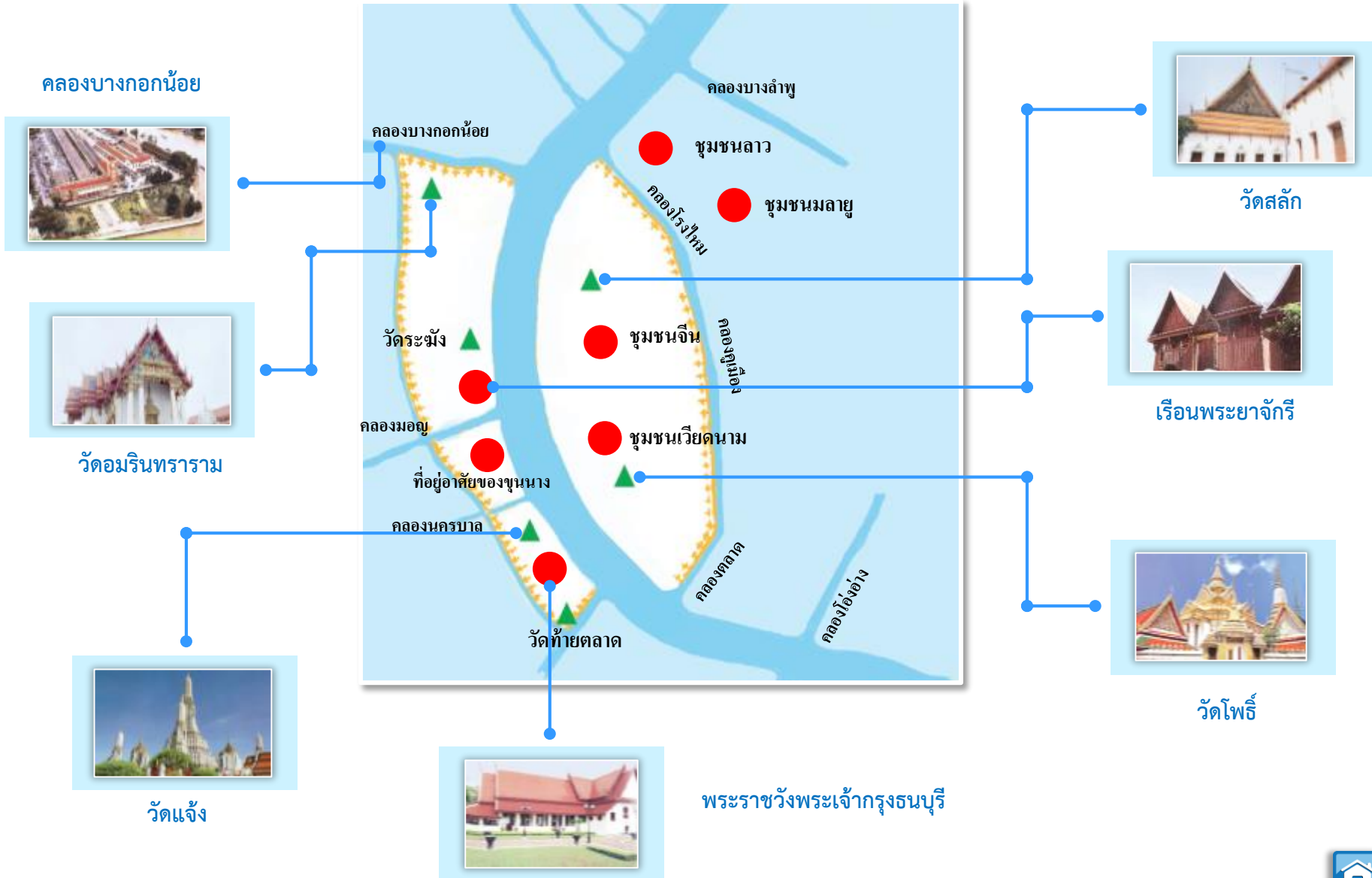
จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. วิเคราะห์พัฒนาการของอาณาจักรธนบุรีในด้านต่างๆได้
๒. ระบุนกุมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสมัยธนบุรี และอิทธิพลของกมุิปัญญาดังกล่าวต่อการพัฒนาชาติไทยในยุคต่อมาได้

การสถาปนาอาณาจักรธนบุรี

แผนที่แสดงอาณาเขตกรุงธนบุรีในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เหตุผลของการเลือกตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี

๑

กำลังไพร่พลของพระยาตาก (สิน) ไม่มากพอจะรักษากรุงศรีอยุธยา

๒

กรุงธนบุรีตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงศรีอยุธยา

๓

กรุงศรีอยุธยาทรุดโทรมจนยากจะฟื้นฟูขึ้นใหม่

ปัจจัยที่มีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรธนบุรี

ความเข้มแข็งทางการทหาร

- อันเป็นผลมาจากการรวมชุมชนต่างๆ เข้ามาอยู่ในอาณาจักร นอกจากนี้ยังมีแม่ทัพที่มีความสามารถหลายคน เช่น สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นต้น

นโยบายฟื้นฟูเศรษฐกิจ

- เช่น การแก้ปัญหาขาดแคลนข้าวสาร การส่งเสริมการทำนา เพาะปลูก ทำให้เศรษฐกิจของธนบุรีที่ตกต่ำในระยะแรก การสถาปนาสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว

นโยบายฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

- โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงฟื้นฟูคณะสงฆ์ที่เสื่อมโทรมลงไปมาก เมื่อคราวสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองดังเดิม

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรธนบุรี

พัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง

- ภายหลังพระยาตาก (สิน) กอบกู้เอกราช ได้สถาปนารัฐธนบุรีเป็นราชธานี พร้อมกับกระทำพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ หัวเมืองต่างๆ ที่รอดพ้นจากการรุกรานของพม่าก็พยายามตั้งตัวเป็นใหญ่ จนกระทั่งมีชุมนุมต่างๆ ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ ซึ่งต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบปรามชุมนุมต่างๆ ลงได้ในที่สุด มีทั้งหมด ๖ ชุมชน ได้แก่

ชุมนุมเจ้าพระฝาง

ชุมนุมพระยาตาก (สิน)

ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช

ชุมนุมพระยาพิชัยโลก

ชุมนุมเจ้าพิมาย

ชุมนุมสุกี้พระนายกอง

การบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง

ยังคงยึดแบบอย่างสมัยอยุธยาตอนปลาย

สมุหพระกลาโหม

ดูแลงานฝ่ายทหารทั่วไป

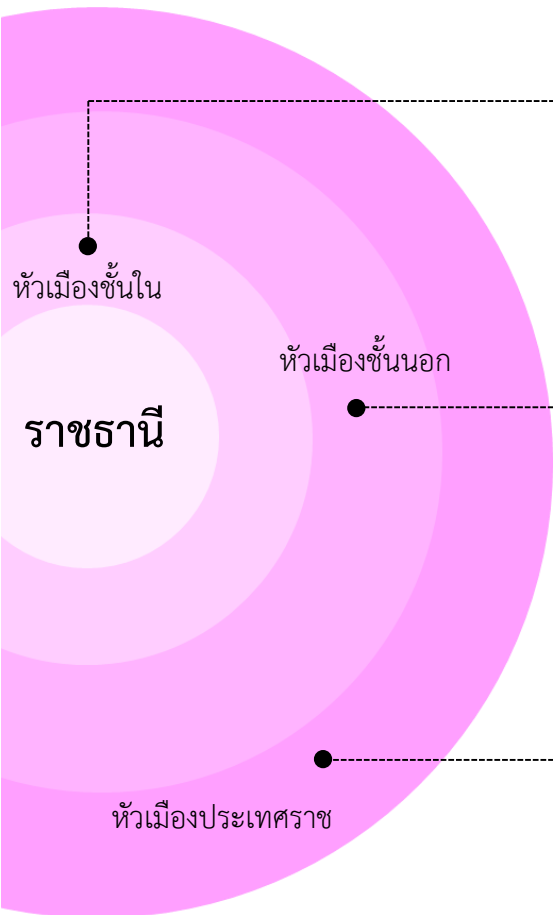
สมุหนายก

ดูแลงานฝ่ายทหารทั่วไปดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ดูแลจตุสดมภ์ โดยเสนาบดีกรมคลังรับผิดชอบกรมคลังและหัวเมืองชายทะเลตะวันออก และหัวเมืองฝ่ายใต้ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน

การบริหารราชการแผ่นดินส่วนหัวเมือง

ยังคงยึดแบบอย่างสมัยอยุธยาตอนปลาย

หัวเมืองชั้นใน

- มีผู้รั้งเมืองและคณะกรรมการเมืองรับนโยบาย และคำสั่งจากเสนาบดีจากส่วนกลาง
- จัดเป็นเมืองจัตวา

หัวเมืองชั้นนอก (เมืองพระยามหานคร)

- มีเจ้าเมืองปกครองพร้อมทั้งคณะกรรมการเมือง
- มีจตุสดมภ์เหมือนราชธานี มีเมืองใหญ่น้อยขึ้นตรงอีกต่อหนึ่ง
- หัวเมืองเหล่านี้แบ่งเป็นหัวเมืองเอก โท ตรี

หัวเมืองประเทศราช

- ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองมาถวายพระมหากษัตริย์ ที่กรุงธนบุรี
- เมืองสำคัญ เช่น กัมพูชา หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ

สาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจ

การกวาดต้อนและเสียดายอาหารของพม่า

การทำสงครามปราบชุมนุม
และรบกับพม่า

การใช้จ่ายทรัพย์สิน
ในด้านต่างๆ จำนวนมาก

นโยบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

การซื้อข้าวมาแจกให้แก่ราษฎร

การให้ข้าราชการทำนาปีละ ๒ ครั้ง

การปราบปรามโจรผู้ร้าย

การประมุขผูกขาด
เก็บค่าภาคหลวง

การจับหนุมาส่งกรมพระนครบาล

การส่งเสริมให้พ่อค้า
เข้ามาค้าขายมากขึ้น

พัฒนาการด้านสังคม

องค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคมสมัยธนบุรี

พระมหากษัตริย์

ทรงเป็นพระประมุขของราชอาณาจักร มีพระราชอำนาจสูงสุด มีสถานะเป็นสมมติเทพและธรรมราชาเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

พระภิกษุสงฆ์

เป็นบุคคลที่สืบทอดพระพุทธศาสนา ได้รับ การยกย่องและศรัทธาจากบุคคลทุกชนชั้น

พระบรมวงศานุวงศ์

พระญาติใหญ่่น้อยของพระมหากษัตริย์ เรียกว่า เจ้านาย มีศักดินาแตกต่างกันออกไป

ขุนนาง

บุคคลที่รับราชการแผ่นดิน มีทั้งศักดินา ยศ ราชทินนาม และตำแหน่ง

ไพร่

ราษฎรที่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานให้กับราชการทั้งในยามปกติและยามสงคราม ต้องสังกัดมูลนาย

ทาส

ชนชั้นต่ำที่สุดในสังคม ไม่มีกรรมสิทธิ์ในแรงงานและชีวิตตนเอง ต้องตกเป็นของนายจนกว่าจะได้ไถ่ตัว

พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์กับล้านนา

- เป็นการเผชิญหน้าทางทหารและการขยายอำนาจ
- พ.ศ. ๒๓๑๓-๒๓๑๔ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงส่งกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จ
- พ.ศ. ๒๓๑๗ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงส่งกองทัพไปตีเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ ได้สำเร็จ และทรงให้เจ้านายล้านนาเป็นผู้ปกครองล้านนาตนเอง
- พ.ศ. ๒๓๑๙ พม่ายกทัพมาตีเชียงใหม่ เจ้าพระยาสุรสีห์ได้คุมทัพหัวเมืองเหนือ ยกไปตีเชียงใหม่คืนได้สำเร็จ

ความสัมพันธ์กับพม่า

- ส่วนใหญ่จะเป็นการเผชิญหน้าทางทหาร
- สมัยธนบุรี พม่าพยายามโจมตีไทยต่อโดยมีการทำสงครามต่อกันถึง ๑๐ ครั้ง ครั้งสำคัญเช่น

ศึกค่ายโพธิ์สามต้น

พ.ศ. ๒๓๑๐

ศึกเชียงใหม่ (ครั้งที่ ๒)

พ.ศ. ๒๓๑๗

ศึกบางแก้ว เมืองราชบุรี

พ.ศ. ๒๓๑๗

ศึกอะแซหุ่นกี้

พ.ศ. ๒๓๑๘ - ๒๓๑๙

ความสัมพันธ์กับล้านช้าง

- เป็นการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการขยายอำนาจ
- พ.ศ. ๒๓๑๙ เจ้าเมืองนางรองเป็นกบฏหันไปสวามิภักดิ์ต่อจำปาศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดให้ยกทัพไปปราบเจ้าเมืองนางรอง และตีจำปาศักดิ์ ทำให้ลาวตอนใต้ขึ้นกับไทย
- พ.ศ. ๒๓๒๑ เจ้านครเวียงจันทน์ส่งกองทัพมาจับพระวอ เสนาบดีเมืองเวียงจันทน์ที่ขอสวามิภักดิ์ต่อไทย โดยหนีมาอยู่ที่ดอนมดแดง จนพระวอเสียชีวิต สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้เป็นแม่ทัพไปตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จ พร้อมทั้งได้อัญเชิญองค์พระแก้วมรกตกับพระบางมายังกรุงธนบุรี

ความสัมพันธ์กับเขมร

- เป็นการให้ความช่วยเหลือและการขยายอำนาจ
- พ.ศ. ๒๓๑๒ เขมรไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อไทย ไทยจึงยกทัพไปได้เมืองเสียมราฐและพระตะบอง
- พ.ศ. ๒๓๑๓ เขมรยกทัพโจมตีเมืองตราด จันทบุรี แต่ถูกไทยตีแตกพ่ายไป ต่อมาไทยยกทัพไปตีเขมรอีกจนได้ตีอีกหลายเมือง และแต่งตั้งให้สมเด็จพระรามาธิบดีครองเขมรและขึ้นตรงต่อธนบุรี
- พ.ศ. ๒๓๒๓ เกิดกบฏขึ้นในเขมร สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพไปตีเขมร แต่ทางกรุงธนบุรีเกิดจลาจล จึงต้องยกทัพกลับ

ความสัมพันธ์กับหัวเมืองมลายู

- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่มีเวลาพอที่จะไปปราบหัวเมืองมลายูให้มาอ่อนน้อมได้ มีเพียงคิดอุบายให้เจ้าพระยา นครศรีธรรมราชไปขอยืมเงินเมืองไทรบุรีและเมืองปัตตานี สำหรับซื้อเครื่องอาวุธยุทธโศปกรณ์ เมืองละ ๑,๐๐๐ ชั่ง เพื่อหยั่งท่าทีของเมืองมลายูทั้ง ๒ เมือง แต่ทั้งเมืองไทรบุรีและเมืองปัตตานีก็ไม่ยอมให้ยืม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ได้ทรง ยกทัพ ไปตีหัวเมืองมลายูแต่อย่างใด

ความสัมพันธ์กับจีน

- ความสัมพันธ์เป็นการค้าในระบบบรรณาการ
- ภายหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชสมบัติแล้วทรงส่งทูตไปจีนหลายครั้ง ใน พ.ศ. ๒๓๑๔ และ พ.ศ. ๒๓๑๘ แต่จีนไม่ได้ให้การรับรองฐานะของพระองค์ เพราะเห็นว่าการขึ้นครองราชสมบัติไม่ถูกต้องและไม่ชอบธรรม แต่ก็ยอมขาย กัมมะถันและกระหะเหล็กให้ไทยนำมาทำดินปืนและหล่อปืนใหญ่ กระทั่งใน พ.ศ. ๒๓๒๔ จีนจึงยอมรับรองฐานะ

ความสัมพันธ์กับอังกฤษ

- ไทยในสมัยธนบุรี มีความสัมพันธ์กับอังกฤษ โดยพ่อค้าอังกฤษชื่อ ร้อยเอกฟรานซิส ไลต์ หรือไทยเรียกว่ากัปตันเหล็ก ได้จัดหา อาวุธมาให้ไทยใช้ต่อสู้กับพม่า ภายหลัง ฟรานซิส ไลต์ ได้รับพระราชทานยศเป็นพระยาราชนิกิตัน

การเสื่อมอำนาจของอาณาจักรธนบุรี

- เกิดจากเหตุการณ์จลาจลในกรุงธนบุรี หรือที่เรียกว่า กบฏพระยาสรรรค์ ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ โดยมีชาวกรุงเก่ากลุ่มหนึ่งคิดกบฏโดยทำการปล้นจวนผู้รักษากรุงเก่า ผู้รักษากรุงเก่าสู้ไม่ได้จึงหนีมายังกรุงธนบุรี
- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีรับสั่งให้พระยาสรรรค์ไปสืบสวนหาตัวผู้ร้าย แต่พระยาสรรรค์กลับไปเข้ากับพวกกบฏและคุมกำลังมาตีกรุงธนบุรี จนสามารถปล้นพระราชวังได้
- การจลาจลในธนบุรีครั้งนั้น ทำให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกต้องยกทัพจากเขมรมาแก้ไขสถานการณ์ในกรุงธนบุรี
- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ถูกสำเร็จโทษและสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ รวมพระชนมายุได้ ๔๘ พรรษา

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสมัยธนบุรี

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในการพิจารณาทำเลที่ตั้งของราชธานี

- เมืองธนบุรีตั้งอยู่ริมปากแม่น้ำเจ้าพระยา และมีป้อมปราการมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จึงช่วยป้องกันการโจมตีของข้าศึกและติดต่อกำขายทางทะเลได้สะดวก ภูมิปัญญาดังกล่าวมีอิทธิพลต่อปัจจุบัน เช่น การเลือกทำเลสร้างท่าเรือแหลมฉบัง ฐานทัพเรือสัตหีบ เป็นต้น

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

- สมัยธนบุรีในระยะแรกๆ ประสบกับภาวะสงครามและการขาดแคลนข้าว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตหลายประการ เช่น ซื้อข้าวสารจากพ่อค้าสำเภาจีนมาแจกจ่ายให้แก่ราษฎร ทรงให้ข้าราชการและราษฎรจับหนุ่ที่กักกินข้าวมาส่งกรมนครบาล ภูมิปัญญาดังกล่าวมีอิทธิพลต่อปัจจุบัน เช่น การทำนาในที่ดอนเพื่อขยายพื้นที่ปลูกข้าว เป็นต้น การทำนาปีละ ๒-๓ ครั้ง เพื่อเพิ่มผลผลิต

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในการปลูกฝังศีลธรรมให้กับสังคม

- การวาดภาพเกี่ยวกับไตรภูมิหรือโลกทั้งสาม ได้แก่ สวรรค์ภูมิ มนุษย์ภูมิ และนรกภูมิ เรียกว่า สมุดภาพไตรภูมิ เพื่อปลูกฝังให้คนไทย เชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ ภูมิปัญญาดังกล่าวมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน เช่น มีการวาดภาพไตรภูมิไว้ตามผนังโบสถ์และวิหารตามวัดต่างๆ เพื่อเตือนใจคนให้ทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว เป็นต้น

สมุดภาพไตรภูมิที่เขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในการปรับตัวประสานสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ

- สังคมไทยสมัยธนบุรีได้มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่ร่วมกับคนไทย เช่น ชาวจีน ชาวมอญ ซึ่งต่างปรับตัวหลอมรวมกันได้ด้วยดีระหว่างคนไทยกับชนชาติต่างๆ ภูมิปัญญาดังกล่าวมีอิทธิพลต่อปัจจุบัน โดยการโอบอ้อมอารีของคนไทยต่อคนต่างชาติพันธุ์ได้เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในด้านศิลปกรรม

- ผลงานศิลปกรรมที่สำคัญมีน้อย เช่น การสร้างพระราชวังกรุงธนบุรี วังเจ้านาย วังเดิม การบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างวัดวาอารามต่างๆ เช่น วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือนอก (วัดอินทาราม) รวมถึงภาพเขียนในหนังสือสมุดไทยเรื่องไตรภูมิ ภูมิปัญญาดังกล่าวมีอิทธิพลต่อปัจจุบัน โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปะของไทย ส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวไทยในปัจจุบัน

